

MARIE BLÁHOVÁ, MLADA HOLÁ,
KLÁRA WOITSCHOVÁ (ed.)

PANOVNICKÁ REPREZENTACE V PÍSEMNÉ KULTUŘE VE STŘEDOVĚKU

SBORNÍK PRACÍ K ŽIVOTNÍMU JUBILEU
PROFESORA IVANA HLAVÁČKA

KAROLINUM

Panovnická reprezentace v písemné kultuře ve středověku

Sborník prací k životnímu jubileu profesora Ivana Hlaváčka

Marie Bláhová, Mlada Holá, Klára Woitschová (ed.)

Recenzovali:

PhDr. Lenka Blechová, PhD.

PhDr. Jan Zdichynec, PhD.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2021

Redakce Václav Hozman a Magdaléna Smějsíková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2021

© Marie Bláhová – Mlada Holá – Klára Woitschová (ed.), 2021

Na obálce: Bible olomoucká: Král Šalamoun, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M III 1/II, fol. 1r.

ISBN 978-80-246-4824-8

ISBN 978-80-246-4851-4 (pdf : online)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.
(foto: Markéta Růčková)

OBSAH

Tabula gratulatoria	7
Devětkrát o profesoru Ivanu Hlaváčkovi <i>Jan Kahuda</i>	12
Každodennost a formy reprezentace na panovnickém dvoře	17
Die Stimme des Kaisers „vor Ort“ <i>Theo Kölzer</i>	18
Byl Václav II. dyslektik? <i>Josef Žemlička</i>	31
Přemyslovský kult v rukopisech Kunhuty, abatyše svatojiřského kláštera <i>Renáta Modráková</i>	40
Ne/znalosti o jídelníčku na panovnickém dvoře <i>Dana Dvořáčková-Malá</i>	51
Dvě návštěvy Václava IV. v Budyšíně a ve Zhořelci <i>Lenka Bobková</i>	61
Koně a reprezentace v českých kronikách předhusitské doby <i>Hana Pátková</i>	72
Melancholie a literární terapie portugalského krále <i>Zdeněk Žalud</i>	88
Matyáš Korvín a knihtisk <i>Kamil Boldan</i>	97
Královský majestát očima současníků a následujících generací	117
„Hltavá vydra, věrný chrt.“ Reprezentace špatného vládce ve Froissartových Kronikách <i>Martin Nejedlý</i>	118
Historická literatura na dvoře Václava IV. <i>Marie Bláhová</i>	135
Postoje pražských radikálních kazatelů ke královské moci v předvečer husitské revoluce <i>Jindřich Marek</i>	150
Panovnická moc a církevní krize v Diamantu zápasících orlů Winanda ze Steegu <i>Pavel Soukup</i>	164

Galeria władców czeskich w oczach Jana Długosza <i>Wojciech Iwańczak</i>	180
Alexandr Veliký a rady panovníkovi v rukopisné kultuře středověkých Čech <i>Pavčina Cermanová a Václav Žůrek</i>	202
Une Renaissance de l'acte royal? La souveraineté écrite de François I ^{er} (1515-1547) <i>Olivier Poncet</i>	219
Bildberichte vom König? Peter Rück's Theorie der diplomatischen Semiotik in der Rückschau <i>Thomas Vogtherr</i>	233
Zeměpanská správa a úřední písemnosti	245
Written culture and administration: the ecclesiastics of Braga and the documents of the first king of Portugal <i>Maria Cristina Cunha</i>	246
Les ordonnances aux archives: La conservation par le roi de France de sa production normative (xii ^e –xv ^e siècle) <i>Olivier Guyotjeannin</i>	258
Arengi dokumentów książąt oświęcimskich <i>Antoni Barciak</i>	276
Platnost listin sesazeného krále: právní akty českého krále Jindřicha Korutanského po roce 1310 <i>Tomáš Velička</i>	288
Die Unterfertigungen des Kanzlers auf den feierlichen Diplomen des österreichischen Herzogs Rudolf IV. (1358–1365) Eine Imitatio der Herrscherurkunde? <i>Christian Lackner</i>	309
L'administration ducale et la grande politique L'octroi de lettres de rémission par les ducs de Bourgogne au XV ^e siècle <i>Walter Prevenier</i>	325
Palatinátní listina Václava IV. pro milánského měšťana Francisca de Fossato v rukopise sign. Pal. lat. 701 vatikánské knihovny Palatina (střípek do mozaiky česko-italských vztahů na přelomu 14. a 15. století) <i>Stanislav Petr</i>	336
Panovnické listiny vydané v letech 1420–1526 královskému (věnnému) městu Jaroměři <i>Jana Vojtíšková</i>	356
Slezská knížata jako reprezentanti českého krále v Horní Lužici v pozdním středověku <i>Mlada Holá</i>	375
Seznam zkratk	386

TABULA GRATULATORIA

Helena Adamcová
Gerd Althoff
Kurt Andermann
Kristýna Ansorgová
Robert Antonín
Michaela Antonín Malaníková
Milan Augustin
Ignasi J. Baiges Jardí
Tomáš Baletka
Stanislav Balík
Přemysl Bar
Pavel Baran
Wojciech Baran-Kozłowski
Antoni Barciak
Stanislav Bárta
Milena Bartlová
Milena Běličová
Zdeněk Beneš
Emilie Benešová
Klára Benešovská
Zdeněk Beran
Věra Beránková
Jana Berka
Karol Bílek
Magdalena Biniaś-Szkopek
Marie Bláhová
Lenka Blechová
Lenka Bobková
Václav Bok
Kamil Boldan
Martina Bolom Kotari
Michael Borgolte
Franz-Albrecht Bornschlegel
Jaroslav Boubín

Daniela Brádlarová
Milena Bravermanová
Pavel Brodský
Daniela Brokešová
Václav Bůžek
María Milagros Cárcel Ortí
Pavlna Cermanová
Balázs Csiba
Miroslava Ctiborová
Maria Cristina Almeida e Cunha
Bogusław Czechowicz
Martin Čapský
Jana Čechurová
Jan Čermák
Alena M. Černá
Tomáš Černušák
Petr Čornej
Ivana Čornejová
Denko Čumlivski
Heide Dienst
Radek Diestler
Jan Dobeš
Józef Dobosz
Daniel Doležal
Eva Doležalová
Lucie Doležalová
Eva Drašarová
Wojciech Drelicharz
Václav Drška
Marek Ďurčanský
Ladislav Dušek
Květoslava Dvořáková
Ivana Ebelová
Jan Edl

Petr Elbel
Jiří Fabšic
Frederik Federmayer
Irmgard Fees
Olga Fejtová
Franz J. Felten
Michal Fiala
Eva Fialová
Gerhard Fouquet
Martin Franc
Jindřich Francek
Lidmila Franková
Ingeborg Fuhrmann-Hoffman
Lukáš Führer
Miroslava Fůrová
Zbyszko Górczak
Eva Gregorovičová
Hana Gutová Vobrátilková
Olivier Guyotjeannin
Alena Hadravová
Ota Halama
Jan Hálek
Helena Hálová
Jan Hanousek
Reinhard Härtel
Jaroslava Hausenblasová
Dalibor Havel
Alfred Haverkamp
Thérèse de Hemptinne
Karel Herčík
Peter Hilsch
Petr Hlaváček
Ivo Hlobil
Marie Hodinářová
Jaroslava Hoffmannová
Zdeněk Hojda
Mlada Holá
Pavel Holub
Martin Holý
Václava Horčáková
Marta Hradilová
Hana Hrachová

Jan Hrdina
Martina Hrdinová
Anežka Hrebíková
Květa Hrnčířová
Michaela Hrubá
Petr Charvát
Kateřina Charvátová
Eva Chodějovská
Hana Chocholoušková
Petr Chotěbor
Wojciech Iwańczak
Michal L. Jakl
Tomáš Jakl
Libor Jan
Jitka Janečková
Dalibor Janiš
Marianna Janoštinová
Agnieszka Januszek-Sieradzka
Tomasz Jasiński
Wojciech Jasiński
Nikolas Jaspert
Kateřina Jišová
Ingeborg Johanek
Peter Johanek
Hana Jordánková
Tomasz Jurek
Jan Kahuda
David Kalhous
Tomáš Kalina
Antonín Kalous
Bohdan Kaňák
Jan Kašpar
Jan Klápště
Helena Klímová
Jan Klípa
Tomáš Klír
Nataša Kmochová
Tomáš Knoz
Pavel Koblasa
Barbora Kocánová
Maria Koczerska
Štěpán Kohout

Helena Kokešová
Zdeňka Kokošková
Petr Kolář
Theo Kölzer
Stanislav Konečný
Jana Konvičná
Petr Kopicčka
Božena Kopicčková
Irena Korbelařová
Jana Kořínková
Adam Kosto
Pavel Kouřil
Daniel Kovář
Petr Kozák
Pavel Krafl
Irena Krčilová
Tomáš Krejčík
Petr Kreuz
Helena Krmíčková
Jitka Křečková
Petr Kubín
Kateřina Kubínová
František Kubů
Rudolf Kučera
Zlataše Kukánová
Jan Kuklík
Renata Kuprová
Jiří Kuthan
Robert Kvaček
Helena Lacinová
Christian Lackner
Marek Laštovka
Václav Ledvinka
Anders Leegaard Knudsen
Milena Lenderová
Viliam Leysek
Janusz Łosowski
Pavla Lutovská
Ladislav Macek
Marie Macková
Vlasta Mádllová
Kamila Mádrová

Franz Machilek
Dana Malá
Werner Maleczek
Marie Malivánková Wasková
Karel Malý
Cristina Mantegna
Běla Marani-Moravová
Jindřich Marek
Jan Mareš
Petr Mareš
Markéta Marková
José Marques
Miloslav Martínek
Zdeněk Martínek
Alena Martínková
Lenka Martínková
Martina Maříková
Marzena Matła
Lenka Matušíková
Eduard Maur
Renata Mayerová
Jaroslava Mendelová
Mark Mersiowsky
Jiří Mikulec
Eduard Mikušek
Jolande Minářová
Jitka Močíčková
Renáta Modráková
Jindřiška Mošanská
Wojciech Mrozowicz
Heribert Müller
Jörg Müller
Karel Müller
Alena Nachtmannová
Jana Nechutová
Martin Nejedlý
Petr Nejedlý
Jan Němec
Jan Němeček
Věra Němečková
Lenka Neřoldová
Giovanna Nicolaj

Bedřich Nosek
Alena Nosková
Jozef Novák
Jana Nováková
Jiří Novotný
Robert Novotný
Robert R. Novotný
Krzysztof Ożóg
Jaroslav Pánek
Anna Paner
David Papajík
Jan Pařez
Hana Pátková
Alexander Patschovsky
Marcin Pauk
Alena Pazderová
Jaroslav Pažout
Jan Pelant
Jiří Pešek
Jiří Pešta
Stanislav Petr
Jiří Petrášek
Romana Petruňčíková
Bettina Pferschy-Maleczek
Štěpánka Pflegerová
Dana Picková
Laděna Plucarová
Magdalena Pokorná
Olivier Poncet
Zdeněk Poustá
Walter Prevenier
Jiřina Psíková
Petr Rak
Václav Rameš
Jana Ratajová
Marie Repášová
Lukáš Reitinger
Alena Richterová
Francesco Roberg
Bohumír Roedl
Juraj Roháč
Jiří Roháček

Markéta Růčková
Vladimír Růžek
Marie Ryantová
Jan Ryba
Pavčina Rychterová
Sylva Řeřichová
Milada Říhová
Jane Sayers
Milada Sekyrková
Eva Semotanová
Michal Severa
Eva Schlotheuber
Ondřej Schmidt
Jan Schwaller
Rainer C. Schwinges
Gabriel Silagi
Zuzana Silagiová
Edward Skibiński
Alena Skipalová
Milan Skřivánek
Krzysztof Skupieński
Věra Smolová
Jiří Smrž
Leon Sokolovský
László Solymosi
Robert Somerville
Petr Sommer
Pavel Soukup
Vladimír Spáčil
Libuše Spáčilová
Karl-Heinz Spieß
Pavel Spunar
Jan Stejskal
Winfried Stelzer
Tomáš Sterneck
Jiří Stočes
Jerzy Strzełczyk
Milada Studničková
Marcela Suchomelová
Ludmila Sulitková
Michal Svatoš
Zbyněk Sviták

Petr Svobodný
Lenka Sýkorová
Martin Šandera
Hana Šedinová
Ivan Šedivý
Juraj Šedivý
Eduard Šimek
Eva Šimicová
Pavel Šimůnek
Robert Šimůnek
František Šmahel
Vít Šmerha
Adéla Šmilauerová
Eva Šmilauerová
Jiří Šouša
Jiřina Štouračová
Ivan Štoviček
František Šuchma
Martina Šumová
Vojtěch Šustek
Daniela Tinková
Benoît Tock
Robert Tomczak
Marie Tošnerová
Jiří Úlovec
Pavel Urbášek
Marta Vaculínová
Zdeněk Vácha
Ján Valo
Vojtěch Vaněk
Luboš Velek
Tomáš Velička
Tomáš Velímský
Alice Velková

Lenka Veselá
Miroslav Veselka
Thomas Vogtherr
Jan Vojtíšek
Jana Vojtíšková
Petr Vorel
Pavla Vošahlíková
Karel Waska
Eva Wasková
Leszek Wetesko
Ellen Widder
Martin Wihoda
Thomas Winkelbauer
Klára Woitschová
Herwig Wolfram
Ewa Wólkiewicz
Jana Zachová
František Záruba
Roman Zehetmayer
Jan Zelenka
Blanka Zilynská
Bohdan Zilynskij
Thomas Zotz
Jakub Zouhar
Zdeněk Žalud
Josef Žemlička
Alois Židlík
Jan Županič
Václav Žůrek

Mitarbeiter des Projekts:
Herausgabe der Urkunden Kaiser
Friedrichs II.

DEVĚTKRÁT O PROFESORU IVANU HLAVÁČKOVÍ

Nadcházející životní jubileum významného českého a evropského historika a archiváře, předního medievisty, editora, vysokoškolského pedagoga, člena mnoha domácích i zahraničních odborných grémií – osobnosti široce respektované v odborné komunitě i mimo ni – dává příležitost sledovat jeho odborný a profesní vývoj v příslušných souvislostech dějin oborů, kterým se profesor Ivan Hlaváček celoživotně věnuje. Dává ale také možnost zamyslet se nad jeho životním příběhem, opět v širších souvislostech, a pokusit se uvést jeho formující okamžiky. Symbolicky k počtu dekad odpovídajících jubileu bylo vybráno devět takových charakteristických bodů, které zásadním způsobem život profesora Hlaváčka ovlivnily, a naopak prostřednictvím nichž on zpětně ovlivňuje nás všechny.

RODINA

Dlouholetá spolupracovnice a přítelkyně Ivana Hlaváčka Zdeňka Hledíková jednou poznamenala, že zásadním klíčem k jeho profesním úspěchům vždy bylo a je pevné rodinné zázemí. Pevné a fungující rodinné vazby poznal již u svých rodičů. V jednom ze svých životopisů později poznamenal: „Narodil jsem se dne 28. 5. 1931 v Praze jako druhorozené dítě Antonína Hlaváčka a jeho manželky Marie, roz. Němcové. Můj otec byl v té době řídícím učitelem na menšinové škole české v Rané u Loun, kde jsem vyrůstal až do roku 1938, kdy došlo k záboru naší vesnice hitlerovským Německem. Vesnice Raná neměla být už do záboru pojata, nicméně v poslední chvíli došlo k této změně, a tak jsme se museli nakvap odstěhovat, aniž se podařilo zachránit všechny věci. Odstěhovali jsme se do Prahy, kde jsme určitou dobu bydleli – pokud se nepodařilo najít a zařídit pražský byt – u příbuzných. Školní docházku jsem začal na ranské dvojtřídce, pokračoval v ní pak v Praze na obecných školách v Praze 7 – Letná, kde jsme si posléze našli byt. Vyrůstal jsem ve skromném, ale harmonickém prostředí.“ V udržování harmonického prostředí pokračoval i ve své vlastní rodině, s manželkou Ludmilou, dcerou Olgou, synem Janem a později i jejich rodinami. Pozornost dalším generacím byla u profesora Hlaváčka pověstná. Bylo například známo, že k Hlaváčkům se v jisté

době nesmělo telefonovat kolem osmé hodiny večer, neboť pan profesor četl svým vnoučatům pohádky.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

O Václavu Vojtíškoví, předchůdci a uctívaném formujícím pedagogovi Ivana Hlaváčka, se tradovalo, že by se za zájmy pražské univerzity „spojil i s čertem“. Tak daleko by jistě Ivan Hlaváček nezašel. Nicméně s Karlovou univerzitou jej pojí plných sedmdesát let od chvíle, kdy na její filozofickou fakultu nastoupil v roce 1950 jako student. V roce 1955 přešel do vědecké aspirantury, v roce 1958 byl jmenován odborným asistentem, 1967 docentem a 1990 profesorem. V letech 1990–2000 stál v čele katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK a v letech 1991–1994 zastával funkci proděkana této fakulty pro vědu. Vztah Ivana Hlaváčka ke Karlově univerzitě je po celý život velmi obětavý a intenzivní, a to i přes četná hostování na zahraničních vysokých školách. Sám se konec konců jednou vyjádřil, že by své pracoviště „za nic neměnil“. A tato vazba je jistě oboustranná.

ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

„Ivan Hlaváček po dobu studií vždy projevoval značné vědomosti, píli, svědomitost a oddanost ke studiu, a to vše se zračilo i při jeho zkouškách. Proto byl také doporučen za demonstrátora semináře, pak za pomocnou sílu vědeckou, a od 1. září 1954 byl ustanoven asistentem s polovičním úvazkem. Také v tom ohledu se zcela osvědčoval a osvědčuje, konaje své povinnosti s porozuměním a přičinlivostí. Jeho vědecké úkoly a snahy se uplatňovaly už v době studií a potvrdila je jeho písemná rozprava diplomová, která mluví o husitské Praze, hledí objasnit revoluční převraty pražské v době husitské zvláště v ohledu politickém, právním a správním a v ohledu městské diplomatiky. Rozprava ukazuje, který Hlaváček má rozhled a jak dovedl zvládnout literaturu i prameny, ujasnit si problémy a přispět k jejich řešení,“ napsal již v roce 1954 Václav Vojtíšek. O třináct let později konstatoval jeho nástupce Zdeněk Fiala: „Ivan Hlaváček je na fakultě obecně znám jako dlouholetý spolehlivý a nekompromisní pedagog i jako pilný a přesný pracovník vědecký, jehož činnost v oboru je shodně oceňována i v zahraničí.“ Tyto charakteristiky jsou typické pro celou Hlaváčkovu profesní kariéru. Málokdo jako on se zasloužil o rozvoj pomocných věd historických. Jeho bibliografie obsahuje desítky monografií, stovky článků a studií a těžko najít domácí, ale i zahraniční medievistické nebo pomocněvědné časopisy, kam by Ivan Hlaváček

nepřispěl. Po celý profesní život se snaží o základní výzkum, zejména v oblasti středověké diplomatiky, kodikologie a epigrafiky. Závažné vědecké výsledky mu přinesly i řadu uznání na domácím a zahraničním poli. Za všechny lze jmenovat Palackého medaili (1995), medaili De scientia et humanitate optime meritis (2003), medaili Za zásluhy o české archivnictví (2006) nebo čestné členství České archivní společnosti (2001). Ivan Hlaváček byl a je dále členem mnoha vědeckých grémií, z nichž lze zmínit alespoň předsednictví Komise pro soupis a studium rukopisů, a redakčních rad.

ZAHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE

„Již v době studií jsem si uvědomoval, že česká historiografie potřebuje daleko intenzivnější vnímání zahraničního bádání, jinak bude zákonitě odsouzena k provincialismu. A témat z období 14.–15. století, kterým jsem se věnoval, se to týkalo dvojnásob, neboť je bylo třeba vnímat v obecné a kontextuální rovině,“ pronesl Ivan Hlaváček při jedné ze svých přednášek. Přehlédneme-li opět jeho rozsáhlou bibliografii, nalezneme v ní stovky recenzí a referátů o literatuře, zejména zahraniční. Profesor Ivan Hlaváček se už téměř sedmdesát let snaží o seznamování české odborné komunity s výsledky zahraničního bádání, zejména v oblasti středověkých dějin. Již v počátcích své kariéry pronikl sám na stránky prestižních zahraničních časopisů, se kterými dlouhodobě spolupracuje (například *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, *Archiv für Diplomatik*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*), a stal se výraznou postavou evropské medievistiky. Jeho mezinárodní respekt jen potvrdila řada významných ocenění. Stal se mimo jiné zahraničním členem Rakouské akademie věd, korespondenčním členem *Monumenta Germaniae historica*, členem Komise pro *Regesta Imperii*, Kostnického kruhu pro středověké dějiny, *Collegia Carolina*, viceprezidentem Mezinárodní komise pro diplomatiku nebo hostujícím profesorem na kostnické univerzitě.

STUDENTI

„Návštěvy studentů jsou kdykoli vítány,“ stálo údajně na dveřích pracovny Václava Vojtíška. Ivan Hlaváček tento nápis na dveřích sice nemá, realita je však stejná. Celoživotní působení jubilanta na Filozofické fakultě UK bylo především k prospěchu několika generací archivářů a historiků. Každý z žáků Ivana Hlaváčka může potvrdit, že kontakt s panem profesorem nekončil výukou nebo setkáním u zkoušky (pravda, v některých případech několikrát), ale trvá i nadále. Prof. Hlaváček se věnuje svým studentům

stále, napomáhá jejich odbornému růstu a profesnímu rozvoji a vztah úcty nezřídka přerůstá i v přátelství. Každému z nás mnohokrát ochotně a obětavě pomohl, každého z nás mnohokrát povzbudil, a i když jsme se nevyvíjeli vždy dle jeho původních představ, respektoval naši cestu.

VÁCLAV IV.

„Jestliže Václav IV. má u značného množství historiků a teologů velmi špatné jméno, říkám, že kdyby se zasloužil o naši kulturu jenom tím, že založil svou knihovnu, mělo by mu být velmi mnoho odpuštěno,“ zakončil Ivan Hlaváček svou přednášku na Katolické teologické fakultě UK v roce 2018. Své životní téma našel hned na počátku kariéry. „Protože jsem jevil velký zájem o vědecké studium uvedeného oboru, stal jsem se krátkodobě asistentem na archivnictví a potom i aspirantem akademika Vojtíška v oboru pomocných věd historických se speciálním zaměřením na diplomatiku Václava IV., jejíž zpracování mi bylo akademikem Vojtíškem navrženo.“ Pro poznání složité osobnosti českého a římského krále vykonal mnoho, zejména pro poznání jeho správního systému a kulturního prostředí jeho dvora. Široce pojatý výzkum, řada výzkumných cest do zahraničí, desítky studií a článků, edice i přednášková činnost a především monografie o diplomacie Václava IV. vydaná v prestižní řadě *Schriften der Monumenta Germaniae Historica* v roce 1970 jsou základními stavebními kameny neopominutelnými při jakémkoli dalším zájmu o tuto osobnost.

KNIHA

„Každý má nějakou slabost. Ivan Hlaváček ji zdědil po svém otci, který byl rovněž milovníkem cenných knih,“ napsal kdysi Hlaváčkův kolega a přítel František Šmahel. Sám Ivan Hlaváček poznamenal na toto téma v televizním rozhovoru s předsedkyní Akademie věd ČR Helenou Illnerovou, že „kniha byla vlastně jeho věrným společníkem od dětských let a nikdy jej nezklamala“. Kdysi byl počet těchto „společníků“ nacházejících se v bytě a zejména pověstném sklepe Ivanu Hlaváčka odhadnut na 20 000 svazků. Jak je tomu nyní, těžko soudit, neboť přísun je stálý. Návštěva u Hlaváčků se tak často proměňuje v klub čtenářů. Snad by měl jubilant po vzoru amerických a nyní i českých prezidentů uvažovat o institucionalizaci své knihovny.